

OD REDAKCJI

Mówienie o teorii literatury w odniesieniu do kultury literackiej rozwijającej się od średniowiecza aż do końca Oświecenia domaga się niezbędnego wyjaśnienia. Pojęcie to bowiem kojarzy się współcześnie w Polsce częściej ze strukturalizmem, psychoanalizą czy dekonstrukcją niż renesansowymi poetykami i retorykami. Trudno sobie wyobrazić, aby nauczyciele poetyki i wymowy z XVI i XVII wieku uważali się za teoretyków literatury (idea *bonae litterae* czy *belles lettres* zdążyła dopiero opuścić humanistyczne pracownie), nawet jeśli nimi faktycznie byli, definiując i wyjaśniając podstawowe kategorie służące do opisu i interpretacji tekstu. Zbyt wiele różnorodnych teorii na temat samej teorii przesłoniło teoretyczne dokonania i osiągnięcia humanistów rozprawiających o problemach imitacji, związkach sztuki z naturą czy metaforze i ironii.

W tradycji wywodzącej się od Arystotelesa teoria była domeną abstrakcyjnej spekulacji, refleksją nad tym, co ogólne i uniwersalne. Nawet jeśli intelektualny namysł nad pojęciami poprzedzał konkretną praktykę wytwórczą (w języku Stagiryty pojetyczną, poetycką w swym źródłowym znaczeniu), to nigdy jej nie zastępował. Chwilowa separacja teorii i praktyki była jedynie dziełem filozofów i w założeniu miała służyć jeszcze ściślejszej reintegracji obu sfer ludzkiej aktywności. Ten sposób myślenia przejęli humaniści, których rozważania teoretyczne znajdowały swe uzasadnienie w problemach, jakie pojawiały się w praktyce „artystycznej”. Stworzone przez nich teorie, usystematyzowane i normatywne, były na ogół zbiorem definicji, twierdzeń, prawideł i przepisów związanych z tworzeniem tekstu. Dostarczały niezbędnej wiedzy o „literaturze”, jak i wskazywały wzorce do naśladowania. Posiadały one ponadto solidne zaplecze filozoficzne, ujawniające się w postaci przyjętych kategorii, które odwoływały się do określonych wyobrażeń o funkcjonowaniu języka i tworzeniu nowych znaczeń.

Niniejszy zeszyt „Terminusus” stanowi drugą część monografii poświęconej rozpoznaniu głównych kierunków badań nad literaturą dawną, a także refleksji nad użytecznością (albo bezużytecznością) narzędzi za-

czerpniętych ze współczesnych teorii interpretacji w studiach nad tekstami powstałymi w nieco innym kontekście społeczno-kulturowym. Jak już wcześniej powiedzieliśmy, wczesnonowoczesna teoria literatury (albo bardziej adekwatnie: wiedza o literaturze) została mniej lub bardziej systematycznie wyłożona w podręcznikach poetyki i retoryki. Dwudziestowieczny dyskurs teoretycznoliteracki, wprowadzający się co jakiś czas w stan głębokiego kryzysu i proklamujący swą zawsze przedwczesną śmierć, w którym alienacja teorii względem praktyki stała się już dawno faktem nie tylko dyskursywnym, na nowo rozpoznaje swą poetycko-retoryczną genealogię. Dzięki strukturalizmowi i jego różnorodnym odmianom (także tym, które wyrosły w opozycji do jego głównych założeń) nastąpił triumfalny powrót poetyki, traktowanej jako najogólniejsza teoria wszelkiego rodzaju praktyk wytwórczych (od poetyki w świetle językoznawstwa do poetyki doświadczenia i z powrotem). Z kolei autorzy związani z dekonstrukcją i semiologią, wyrastającymi na fali wielkiego rozczarowania strukturalizmem, odkryli na nowo i zreinterpretowali kluczowe pojęcia ze słownika retoryki (trop, aporia, figura, alegoria, ironia). W ten sposób sztuka wymowy, również ta opisywana w perspektywie diachronicznej, przeżywa współcześnie swój renesans.

Przejdźmy do tematyki artykułów zamieszczonych w tym tomie „Terminus”. Magdalena Piskała omawia niektóre problemy, jakie pojawiają się w trakcie prac nad edycją krytyczną heraldycznego dzieła Szymona Okolskiego. Jednym z nich jest próba opisanie i uporządkowanie ważniejszych intertekstów, pomocnych w odczytaniu utworu polskiego dominikanina, a tworzących skomplikowany labirynt złożony z różnych cytatów, kryptocytatów i aluzji literackich. Artykuł Michała Czerenkiewicza i Wojciecha Ryczka przynosi rozważania nad głównymi kierunkami badań neolatynistycznych w Polsce (problematyka edycji, transkrypcji i przekładu tekstów nowołacińskich). Tomasz Nastulczyk i Piotr Oczko w swoim dwuczęściowym studium przedstawiają dylematy metodologiczne, przed jakimi stają historycy literatury dawnej, którzy sięgają w swych badaniach po kategorie zaczerpnięte ze współczesnych teorii literatury. Autorzy pokazują również, w jaki sposób znajomość różnych dyskursów teoretycznych pomaga w wypracowaniu własnych narzędzi analitycznych i interpretacyjnych, przydatnych w pełniejszym odczytaniu konkretnego tekstu. Paulina Piotrowska przygotowała edycję zbioru anegdot o Demostenesie (przekład powstał we współpracy z Bartłojem Czarskim i Agnieszką Wocial). Zbiór ten

stanowi kompilację cytatów z dzieł wielu późnoantycznych i wczesnośredniowiecznych autorów, ukazujących ciekawe epizody z życia tego najwybitniejszego mówcy Hellady. W dziale recenzji i omówień nowości wydawniczych zamieściliśmy dwa artykuły: Tomasza Górniego o książce Judy Tarling (*The Weapons of Rhetoric: A Guide for Musicians and Audiences*) oraz Andrzeja Probulskiego o studium Krzysztofa Obremskiego, *Literatura staropolska czytana współczesną humanistyką*.

Życzymy przyjemnej i inspirującej lektury!

Wojciech Ryczek

